

УДК 101(075.8)

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ НАУКОВОЇ ТЕОРІЇ В МЕТАФІЗИЧНОМУ АСПЕКТІ ЕПІСТЕМОЛОГІЧНОЇ ЄДНОСТІ ЗНАННЯ І БУТТЯ

Олена Моргун

*Криворізький національний університет,
кафедри філософії і соціальних наук
вул. В.Матусевича, 11, 50027, м. Кривий Ріг, Україна*

У статті представлено концепцію розвитку перспективних напрямів розвитку наукової теорії, а також динаміку понятійного зросту науки в епістемологічній матриці зросту наукових понять. Висвітлено питання необхідності розробки інноваційної наукової теорії як загальнофілософського, так і епістемологічно-наукового характеру, що радикально змінюють людське і наукове світорозуміння. В даному контексті визначена необхідність їх представлення на підґрунті внутрішньої структури науки як наступного теоретичного компонента та розвитку наукових теорій.

Ключові слова: ноо-знання, ноо-наука, ноосфера знання, ноосферне світорозуміння, ноо-реалогнозис, ноосферне пізнання.

В сучасній науці інноваційне розуміння приймають теоретичні основоположення про реальність. У зв'язку з чим набули нового сенсу такі фундаментальні поняття як простір, час, матерія, свідомість. А світ, світова реальність як теоретико-понятійна категорія «вже не розглядаються як своєрідний музей, в котрому кожен біт інформації зберігається, світ – це процеси, що руйнують та генерують інформацію та структуру». Навіть саме «поняття світ все частіше замінюється поняттям «Універсум», що визначає єдину багатобразну субстанцію в якій матерія та свідомість суто крайні стани» [1, с. 168–169]. В нашій концепції – це «об'єктивна гносеологічна реальність» (реалогнозис) у «ноореальнісній вимірності» та в «онтологічній трансформації буття в ментально-реальнісну всеєдність Універсуму» [2, с. 338, 376].

Тому головна інновація в теоретико-епістемологічному відношенні, що відбувається в трансформаційно-перебудовчих процесах сучасної науки та в її теоретичних засадах – це нове розуміння поняття «знання» та «наукового знання». Фактично це відмова від звичного розуміння та «конструкції знання» (або взагалі відмова від епістемологічних «конструкцій знання» як воно розуміється в постструктуралізмі) та перехід на нові «суперпозиції знання».

Мета даного дослідження – розробка філософсько-методологічних засад концептуальних теоретичних інновацій знання в «суперпозиції ноо-науки» та «суперпозиції ноо-знання». Це обумовлює постановку проблеми «трансформації концепту «знання» (І.В. Чернікова) та його теоретичної репрезентації в новій «теорії знання» та інноваційній «теоретизації сучасної науки» [1, с. 139,140]. До основних теоретичних інновацій в концепціях знання та його теоретико-концептуального розвитку можна, насамперед, віднести ряд перспективних напрямів інноваційної теоретизації.

Так, в сучасній науці інноваційна «наукова раціональність» вибудовується на теоретичних основоположеннях «глибинної реальності світу» та виходить «з позицій глобально-еволюціонізму». В цьому аспекті відомий дослідник теоретичного знання В.С. Стьопін розробляє такі універсалізовані наукові програми в яких «стирається дуалізм духа і природи», свідомості й матерії, а в «глобальній еволюції беруть участь дух, свідомість, матерія

та людина» [3, с. 392]. Таким чином, утворюється принципово нова «природничо-наукова картина світу, в котрій матерія та свідомість створює нову органічну єдність» (Д. Хегелін), «реальність природи не розділена з реальністю свідомості», а «скоріше природна істина, що розгортається, проявляє себе лише при діяльній участі людського розуму» (Р. Торнак). Ось чому сучасна наука взагалі не фіксує «чіткого кордону між матерією та свідомістю, а смисл і цінності є несвідомою приналежністю не тільки нас самих, але й світу, в якому ми беремо участь в силу наявного порядку» за формулою: «не існує світу – без згорнутого в ньому нашого образу», «наше існування не є досконалим і повним – без згорнутого в нас світу» (Д. Бом) [4, с. 125, 133].

Наукова новизна представлена створенням концепції перспективних напрямів розвитку інноваційних наукових теорій в їх тренді до ноо-науки та ноо-знання. Виходячи з подібних науково-теоретичних роздумів її можна представити наступним чином.

Нові «когнітивні практики», що виходять з наукових досліджень «широкого контексту» та з нового «способу пізнавального відношення до світу». Воно формується на основі «холістичного світобачення» та призводить до «глибинних змін картин світу», «перебудови наукового світогляду» та «корінних змін у світорозумінні» [1, с. 97, 129]. В аспекті кризи науки та жорсткої критики «сцієнтизму» (з позицій «антисцієнтизму») йдеться про порятунок людей через реалізацію «ноосферної парадигми», а тому необхідно все більш жорстко стверджувати, теоретично та практично обстоювати та «говорити про становлення ноосфери – сфери розуму на фоні самовинищення людства» [1, с. 97]. Ми вже показували, що сучасна наука у своїх базисних теоретичних закономірностях і в «когнітивних практиках» призводить до «сірого прогресу», конфліктів, агресії та війни, хоча «з наукою західна цивілізація пов'язувала блага соціального прогресу». Тому всі питання в нових «когнітивних практиках» впирається в питання: «Що є знання? Якою повинна бути «нова концепція знання» та пов'язане з ним сучасне розуміння науки? Як перевести науку та розвиток наукового знання у русло ноосферного розвитку та створення «ноосфери знань» на фоні «воєнних загроз» з боку науки» [1, с. 97, 129]. В нашій науково-теоретичній концепції та її практичного використання – ноосферне знання є вирішальною «когнітивною практикою» на основі сформованого «ноосферного світорозуміння» та «розвитку ноосферного світорозуміння у ментально-психічному та холотропно-космічних вимірах» комунікативних, когнітивних і креативних практик ноо-науки та виробництва ноо-знання» [5, с. 456, 476, 518, 536].

Зміна дискретного бачення світу та «дискретного світорозуміння» на його «безперервно-універсальне», ноосферно-наукове світосприймання та світорозуміння. Це потребує розвиток наукових теорій, пов'язаних зі зміною наукового розуміння знання та кінцевих «структур наукового знання» на «безкінечні структури» недискретної та «безперервної науки» про «континуальне знання». Тобто ноо-знання у його безперервно-континуальній пов'язаності в різних онтологічних вимірах та в операційному ноо-реалогнозисі знань. Зараз «організація наукового знання відбиває уявлення про світоустрій» і в цих уявленнях теоретично «переважають ідеї про різність матерії, дискретності, атомістичності» та реальної розділеності, що «знайшло відбиття й в організації знання – дисциплінарний устрій науки», де «знання реальності розділено строго за відомствами наукових дисциплін» [1, с. 99]. Однак сучасна теоретична концепція науки потребує «створення цілісної картини світу» у її системно-холістичній безперервності «глобального еволюціонізму» та побудованої на «ідеї синхроністичності, антропного принципу і принципу доповнюваності». Але для цього необхідно, щоб з'явилися нові «глибинні теорії», котрі дозволяють здійснити прорив в глибини світобудови, відкрити «тайни мікросвіту» в аспекті «як людина в цей світ вбудована». А потім за «антропним принципом» вбудованості «люди-

ни у світ» як «суб'єкта пізнання<...> у всіх його аспектах», виявити, що «людина – не частина Всесвіту, а малий, однак, цілий Всесвіт» [1, с. 101, 103]. В нашій концепції – це *homo universalis, atman universalis*, здатний до «буттєпроявлення», «онтологічної повноти» та «здійснення «Свободи Буття» в його різних «онтологічних вимірах» та у загальному «онтологічному руху» до єдиної «універсальної реальності» [5, с. 425, 478]. На цій основі «безперервної універсалізації знань», їх універсальної «епістемологічної з'єднаності» як «на глибині», так і «на висоті» онтологічних вимірів в Єдиному Реалогнозисі знань і виникає необхідність створення теорій пошуку-відкриття нових знань на міждисциплінарній основі, не входячи в епістемологічні «тупики знань» в їх звуженому «антропомисленні». Перш за все, в цьому відношенні найбільш перспективна «конструктивна метафізика» і «конструктивно-метафізичне знання», що потребує сучасних науково-теоретичних розробок, за нашою концепцією, – в аспекті «метафізики буття та онтологічної концептуалізації дійсності в ноореальнісній вимірності» метафізичного ноо-реалогнозиса знань [5, с. 338]. Це потребує розробки метафізичної теорії знань та їх впливу на теоретичний розвиток сучасної науки та ноо-науки.

Мова йде про нове смислостверджуюче розуміння знання як «базової когнітивної сутності». Її можна певним чином представити, раціонально-логістично обґрунтувати та доказати, конструктивно репрезентувати (ментально та натурально-предметно) в деяких теоретичних побудовах, показати у розвитку інноваційної «теорії знання» на когнітивних системних підставах. Перш за все, – практичного використання в метафізичних смислоствердженнях знання як ноо-знання. «Метафізична характеристика» знання теоретично представляє вищий «тип раціональності», котрий в певному сенсі протистоїть Логосу. Якщо брати давньогрецьку філософську традицію, то це античне протиставлення «логоса» (знання числа, числових пропорцій, причин речей та подій) і «нуса» як вищої «раціональності свідомості» та «раціональності буття» (Х.Г. Гадамер). В нашій концепції цього протиставлення немає, а навпаки мається суб'єктно-об'єктне буття та мислення, котре й можна розуміти в «метараціональному» та метафізичному аспекті епістемологічної єдності знання та буття в ноо-знанні. Подібне цілком можливо представити когнітивно-праксіологічно, а сумісно з теорією – на теоретико-праксіологічних засадах ноо-науки. Це може мати виключне значення у зв'язку з «архетипічними ідеями» наукового суб'єкта (суб'єктивними поняттями простору, часу, матерії, енергії, атома), котрі він включає у «фундаментальні поняття фізики» як «відносно трансцендентне» та залежне від раціональних та організаційних принципів», що формулюються науковими суб'єктами в теорії пізнання (В. Паулі) [6, с. 228]. К. Юнг взагалі називав подібне ментально-психічною «синхроністичністю» або «синхроністичним типом зв'язку», в котрому на відміну від «причинного детермінізму» зв'язки проявляються закономірно у «невипадкових випадковостях» та «в смислових збігах». Бо, за К. Юнгом, всі «науки вийшли з людини та особливостей її конституції», а тому всі «вони є симптомами її психіки» [7, с. 316]. В подібному метафізичному аспекті епістемологічного смислоствердження знання через суб'єктну свідомість та мислення представлено в концепціях «глобального еволюціонізму». Відомий космолог Д. Бом, котрий розробляє «голографічну парадигму» світу та космологічної дії «антропного принципу», також стверджує, що «свідомість та матерія пов'язані без причинних зв'язків». «Між ними немає причинних зв'язків» у тому сенсі, що «вони являють собою вкладені один в одного проєкції вищої реальності, яка не являється ні матерією, ні свідомістю у чистому вигляді» [8, с. 105]. Д. Бом виступає як прихильник концепції «глобального еволюціонізма», а тому стоїть на метафізичній позиції «цілісності світу, що складається з людиною» в певній «самоорганізованій динаміці». Е. Ланч стверджує, якщо світ це «всеосяжний процес ево-

люції», то людина в ній не просто «ланка еволюції, але і її самосвідомість». І це така «само-свідомість еволюції», в котрій людина є «відповідальною за еволюцією» та «самоорганізацію Універсуму», тому що «все є Матерія, і все є Свідомість» [9, с. 343]. Суб'єктно-об'єктна епістемологія безперервного зросту знань в їх універсально-метафізичній всеєдності така, що суб'єктом можливе пряме та безпосереднє отримання-вилучення інформації про теперішню реальність. Так, за Дж.Гібсоном, «вилучення інформації» в процесі пізнання це не дискретний акт, а процес безперервного сприйняття світу і себе як «інформаційного потоку сприйняття». [10, с. 375, 393]. При чому одночасно, «синхроністично» (К. Юнг), без «причинної детермінації», а тому може відбуватись й зворотнє «проективно-конструктивне» та реконструктивно-рекурсивне «накладення» на «навколишній світ результатів інформаційного сприйняття – перероблювання інформації про світ. На цій основі й розвивається інноваційна теоретично-інформаційна та метафізично-теоретична діяльність свідомості та мислення творчих суб'єктів, що організується в самостійному й безперервному менталопсихічному процесі. Таким чином, в новій «теорії знання» необхідно відмовитись від старої «парадигми знання» та від «метафори свідомості як дзеркала зовнішнього світу» (Л. Вітгенштейн). В новітній «теорії конструктивізму» свідомості та мислення творчих суб'єктів треба перейти до «нової еволюційно-синергетичної парадигми», в центрі якої «опинилися процеси сприйняття, інтерпретації, відтворення інформації», «метафізичні характеристики» знань, «епістемологічні горизонти» знань, «інноваційної теоретизації сучасної науки» [1, с. 139–140]. Подібне «епістемологічне зрушення» знань дозволило розробити й зафіксувати «гіпотезу про духовний шар свідомості» та духовного знання в «ізоморфізмі форм між концептуальною мережею науки та концептуальним порядком розуму». Тобто, коли духоментальна сфера «розуму<...> взаємодіє з цією мережею та перевтілює її» в нових «теоріях знання», «не відриваючись від онтологічної основи знання» та «еволюційної епістемології» [1, с. 140–141].

Розвиток теорій духовного знання та універсального ноо-знання. Подібне в сучасній науці здійснюється в «моделях теоретичного знання», а безпосередньо – в теоріях «епістемологічного конструктивізму». Теорії духовного знання та універсального ноо-знання епістемологічно визначають його в якості «вищого знання», що онтологічно вже існує поза науково-пізнавальних програм і наукових досліджень. Воно може бути виявлено в процесі «пізнання знання»: як в глибинних підвалинах суцезнання, так і на онтологічній «висоті» зросту знань. А саме – у вищих вимірах епістемологічної взаємодії антропосфери та космоноосфери за теорією універсального менталодуховного метазв'язку знань від їх «сущеоснови» до реалогнозису активно-діючих «номосів знань». За В.С. Стьопіним, інноваційно-теоретичні схеми знань конструюються на основі «фундаментальних моделей», коли знімається «дуалізм суб'єкта та об'єкта, психічного та фізичного» та здійснюється «універсально-еволюціоністський перехід» в «стратегії теоретичного дослідження» від «саморозвиткового об'єкту» до «системної організації об'єкта» та формування «саморганізуючихся систем». Вони утворюються в «біфуркаційно-синергетичних процесах» шляхом «радикальної перебування системи всього наукового знання» [1, с. 392, 393, 460]. Починаючи з часів Античності, ціль пізнання – це отримання знання шляхом приведення «у зіткнення свідомості з реальністю» та осмислення цього в епістемологічних менталодуховних актах на відповідність істин отриманого знання з дійсністю. Це, наприклад, платонівська «теорія знання», котру в сучасній науці можна інтерпретувати як «теорію кореспонденції» знання «світу ейдосів» відносно дійсного світу «реалізованого знання». Сократ робить акцент на процесі безпосереднього «народження знання» (метод масветики), методології отримання знання в понятійно-логістичній формі, розробки індуктивного доказу достовірності та зрозумілості знань, які добути

інтроспективним методом з перевіркою на відповідність через «сократівське спілкування» (зараз це комунікативний метод пізнання та ідентифікації знань). Аристотель ідентифікує вже багато типів знань: епістеме – нормативне знання, емпейрія – одиничне знання, техне – знання загального, софія – знання мудрості, аподидактика – ідентифіковане знання за його основними ознаками як невіддільними атрибутами. Духовне знання в сучасній науці розглядається як базова когнітивна сутність усіякого знання (Ж. Роршах), що відповідає деякому паттерну-взірцю «істинного знання». Тому пересічне знання може виникати як деякий спосіб «роблення-утворення» знання під чинний (вищий) духовний патерн». Так, в теорії інформації – це інформаційно-семантичний патерн, в аналітичній філософії – це певний «конструкт знання», що виникає шляхом відповідного «конструювання знання». Його можна експериментально верифікувати або теоретично «фальсифікувати» (К. Поппер), розглянути «критичним розумом» як «емпіричну гіпотезу низького рівня універсальності» («фальсифікаційну гіпотезу»), що отримана «в результаті узагальнення індивідуального характеру» й не є «інтерсуб'єктивно перевіряемою» на основі «методологічних правил базисних висказувань» [11, с. 78, 79]. Тому духовне знання у своїх теоретичних основоположеннях не є пізнання як «створення під паттерн» відповідного взірця духовної мислі та знань, а є «розпізнавання взірців» знань. В античній філософії це розпізнавання через «анамнезис – пригадування» вищих ейдетичних знань (у Платона). В сучасній науці це розпізнавання за «різними епістемологічними схемами» репрезентації знання «як продукту пізнавальної діяльності» творчих суб'єктів» без встановлення гносеологічних та епістемологічних закономілень (Л.А. Мікешина). Тоді знання постає як судження, теоретичний «концепт», «доказана вірогідність», «розуміння» та «інтерпретація розуміння» в різних «інтерпретаційних моделях». А знання, що, наприклад, представлене в «інтерпретаційних когнітивних практиках» може отримати науковий статус «вірогідності» на основі «логічного обґрунтування, перевірки, доказу», котре стверджує як наукове знання не тільки через наукову, але й «комунікативну, соціокультурну апробацію» та «діалогову епістемологію» [12, с. 447]. Це дозволяє зробити знання не тільки «максимою герменевтичного тлумачення» (П. Рікьор), але й об'єктивно представити знання в суб'єктосфері (менталосфері) дослідника. А саме – знання, що має об'єктивний зміст суб'єктивного мислення. На етапі даного дослідження подібне можна показати через «епістемологічний рух» тотального «зв'язування знань» з можливістю представлення такого сполучного «гнозис-руху» на науковій основі й навіть у внутрішній контентній структурі самої науки та її «проривних ідей».

На цих підставах можна зробити головний висновок даної наукової розробки. Управління наукою як наукове самоуправління та наукову самоорганізацію необхідно включити у внутрішню структуру науки та ноо-науки як її структурного компонента. А всі вищевісні і вищевимірні інтелектуальні компоненти сучасної науки повинні стати предметом відповідних наукових досліджень на епістемологічних засадах філософії ноо-науки та ноонаукової методології. В цілісному представленні всієї проблематики – це окреме комплексне та системне монографічне дослідження зі створення ноо-методології інноваційної науково-дослідної програми, на базі якої можна здійснювати розробки ноосферних технологій з розвитку науки та зросту ноо-знань.

Список використаної літератури

1. Черникова И.В. Постнеклассическая наука и философия процесса. Томск : Том.гос. ун-т, 2007. 252 с.
2. Капіца В.Ф. Онтологічні виміри буття і філософія онтогенезису. Кривий Ріг : Видав. центр, 2012. 491с.

3. Степин В.С. Теоретическое знание. Москва : 1999. 502 с.
4. Bohm D. Fragmentation and wholeness in religion and in science. *Zygon*, Chicago, 1985. V. 20 (№2). P.125–133.
5. Капіца В.Ф. Світоглядна культура і ноосферне світорозуміння. Книга 3. Кривий Ріг : Видав.центр, 2013. 592 с.
6. Паули В. Философская энциклопедия. Москва : «Сов.энциклоп.», 1967. Т. 4. 591с.
7. Юнг К. Человек и его символы. Москва : АСТ, 1997. 352 с.
8. Левинас Э. Избранное : Тотальность и Бесконечность. Москва, Санкт Петербург : Университ.книга, 2000. 416 с.
9. Jantsch E. The self-organizing Universe : Scientific and human implication of the emerging paradigm of evolution. Oxford, 1980. 343 p.
10. Гибсон Дж. Экологический подход к зрительному восприятию. Москва : Наука, 1988. 464 с.
11. Поппер К. Логика научного исследования. Москва : Изд. «Республика», 2005. 447 с.
12. Микешина Л.А. Философия познания. Москва : Прогресс-Традиция, 2002. 624 с.

**PROMISING DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT
OF INNOVATION SCIENTIFIC THEORY IN THE METAPHYSICAL ASPECTS
OF EPISTEMOLOGICAL UNITY OF KNOWLEDGE AND BEING**

Olena Morhun

*Kyvy Rih National University,
Department of Philosophy and Social Sciences
V. Matusevich str., 11, 50027, Kryvyi Rih, Ukraine*

The article presents the concept of development of perspective directions of the development of scientific theory, as well as the dynamics of the conceptual growth of science in the epistemological matrix of the growth of scientific concepts. The issue of the need for development of innovative scientific theories as a general-philosophical and epistemological-scientific character, radically changing the human and scientific worldview is highlighted. In this context, the need for their representation on the basis of the internal structure of science, as its next theoretical component and the development of scientific theories is determined.

Key words: noo-knowledge, noo-science, noosphere of knowledge, noosphere worldview, noo-re-alognosis, noosphere cognition.